

سیستهمی دادوهری له ههریمی کوردستانی عیراق

بهراوردکردنی له گهه سیستهمی دادوهری نهلمانیای فیدرال و
ههریمهکانیدا

دادوهر دکتور عوسمان یاسین عهلی

judgeosman@yahoo.com

پیشه کی

له م باسه دا ده‌بارهی سیستمه‌می دادوهری له ههریمی کوردستانی عێراق و بهراوردکردنی له گه‌ل سیستمه‌می دادوهری ئەلمانیای فیدرال و ههریمه‌کانیدا ، له میانهی شه‌ش ته‌وه‌ره دا به‌م شیوانه‌ی خواره‌وه باسه‌که‌مان ده‌خه‌ینه روو^(۱):

۱- ده‌روازه

۲- یه‌که‌م یاسای دادوهری ههریمی کوردستانی عێراق

۳- دووهم یاسای دادوهری ههریمی کوردستانی عێراق

۴- یاسای ئەنجومه‌نی شوورای ههریمی کوردستانی عێراق

۵- سیستمه‌می دادوهری له ولاتی ئەلمانیای فیدرالدا

۶- بهراوردکردنی سیستمه‌می دادوهری له عێراق و ههریمی کوردستان له

گه‌ل سیستمه‌می دادوهری له ولاتی ئەلمانیای فیدرالدا.

(۱) پوخته‌ی ئەم باسه له لایهن نووسهر له سیمیناریک له رۆژی ۱۳/۹/۲۰۰۹ له هۆلی زانکۆی بۆن له شاری بۆن پیشکه‌شکرا که له لایهن ناوه‌ندی لیکۆلینه‌وه‌ی کوردی NAVEND له ئەلمانیای ریک‌خرا‌بوو.

۱- دهروازه

راپهرینی به هاری سالی ۱۹۹۱ که خالیکی وه چهرخینه و چاره نووسساز بوو له میژووی نوێی کوردستانی عێراق، ئەم راپهرینه ههنگاوێکی مهزن بوو بۆ ئازادکردنی زۆربهی خاك و خهلكی کوردستان و ده‌رچووون له ژێر ده‌سه‌لاتی داپلۆسینه‌ری حکومه‌تی به‌عس، هه‌روه‌ها که‌وتنه ژێر چاودێری ده‌سه‌لاتی نیوده‌وله‌تیه‌وه و پارێزگاری لێکردنی به‌پێی بریاری ئەنجومه‌نی ئاسایشی ژماره ۹۸۸ له ۵ نیسان ۱۹۹۱. که ئەمانه‌ش رینگاخۆشکه‌ر بوون بۆ هه‌لبژاردنی یه‌که‌م په‌رله‌مانی کوردستان له ۱۹/۵/۱۹۹۲ و دامه‌زراندنی یه‌که‌م کابینه‌ی حکومه‌تی هه‌رێم له کوردستانی عێراق.

سیستەمی دادوهری له هه‌رێمی کوردستان تاكو راپه‌رینی به‌هاری سالی ۱۹۹۱ به‌شیکێ جیانه‌کراو بوو له سیستەمی دادوهری عێراق که یاسای ژماره (۱۶۰) سالی ۱۹۷۹ یاسای ریکخستنی دادوهری به‌رپۆهی ده‌برد، واته هه‌روه‌ک چۆن کوردستان به‌شیوه‌یه‌کی گشتی به‌شیکێ جیانه‌کراو بوو له حکومه‌تی مه‌رکه‌زی عێراقی له‌رووی کارگێڕی و رامیاریه‌وه به‌هه‌مان شیوه‌ش له‌رووی دادوهریه‌وه هه‌ر به‌شیک بوو له سیستەمی دادوهری عێراقی، ته‌نانه‌ت له‌و سیستەمه‌ به‌ناو ئۆتۆنۆمییه‌ی که به‌ سێ شاری کوردستان هه‌ولێر و ده‌هۆک و سلێمانی درابوو به‌پێی یاسای ئۆتۆنۆمی ژماره ۳۳ ی سالی ۱۹۷۴ ناوچه‌ی ئۆتۆنۆمی سیستەمی دادوهری تایبه‌ت به‌خۆی بۆ دیارنه‌کراوو، به‌لکو ته‌نیا سیستەمیکی نامه‌رکه‌زی پاشکۆیی کارگێڕی سه‌ربه‌ ده‌سه‌لاتی حکومه‌تی مه‌رکه‌زی بۆ دیاری کراوو، له‌به‌ر ئەوه ئەم سیستەمه‌ی ئۆتۆنۆمی که له عێراقدا به‌سه‌ر سێ شاری کوردستاندا (هه‌ولێر و ده‌هۆک و سلێمانی) په‌یره‌وه‌و

کرا ، رهخنه‌ی زۆری ئاراسته‌کراوه^(٢). هه‌رچه‌نده له لایه‌ن یاساناسانی ده‌سه‌لاتی ئه‌و سه‌رده‌م زۆر به‌شان وبالی ئه‌م سیستهمه‌ دا هه‌لگوتراوه^(٣). به‌پێی به‌ندی چواره‌م له یاسای ئۆتۆنۆمی ناوچه‌ی کوردستان ، دادگا‌کان سه‌ربه‌خۆن و هه‌یج ده‌سه‌لاتی دیکه‌یان له سه‌ر نییه‌ جگه‌ له یاسا، دادوهری به‌شیکێ جیانه‌کراوه‌یه له پێکهاته‌ی سیستهمی دادوهری کۆماری عێراق. به‌لام به‌پێی به‌ندی دووه‌می یاسای ئاماژه‌ بۆکراو زمانی کوردی زمانی فه‌رمی ناوژه‌ی ئۆتۆنۆمی کوردستانه ، که ئه‌مه‌ش ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نی‌ت که په‌نا بردنه به‌ردادا‌گا به‌ زمانی کوردی ده‌ی‌ت ، جگه‌ له زمانی عه‌ره‌بی. به‌لام سیستهمی دادوهری به‌شیکه‌ له سیستهمی دادوهری عێراق و به‌شیک نییه‌ له ده‌زگا‌کانی ئۆتۆنۆمی^(٤).

که‌واته به‌ پێی یاسایی ئۆتۆنۆمی ژماره ٣٣ ی سالی ١٩٧٤ دا ته‌نیا نامه‌رکه‌زییه‌کی کارگێری له سی‌ شاری کوردستاندا له ئارادا‌بوو، چونکه به‌ هه‌یج شیوه‌یه‌ک باس له ده‌سه‌لاتی‌کی دادوهری تایبه‌ت به‌ ناوچه‌ی ئۆتۆنۆمی نه‌کرا‌بوو ، به‌لکو ئه‌و ده‌سه‌لاته‌ی بۆ وه‌زاره‌تی دادی عێراقی به‌جی هه‌یشتبووه ، که ده‌سه‌لاتی دادوهری له عێراقدا به‌رپه‌وه‌ ده‌برد.

له دوا‌ی راپه‌ڕینی به‌هاری ١٩٩١ و کۆچکردنی یه‌ک ملیۆنه‌ی خه‌لکی کوردستان ، دواتر چوونه ژێر چاودێری نیۆده‌وله‌تی هه‌ریمی کوردستان و

(٢) د. محمد عمر مولود ، الفدرالية و إمكانية تطبيقها في العراق ، مؤسسة موكرياني للطباعة و

النشر، اربيل ٢٠٠ ، ص ٢١٢-٢١٦

(٣) د. منذر الشاوي، المسألة القومية والحكم الذاتي في العراق، منشور في كتاب للمؤلف بعنوان

تأملات، بغداد ٢٠٠٣ ، ص ١٠٦-١٢٢.

(٤) د. سعدون ناجي القشطيني، شرح احكام المرافعات، الجزء الاول، مطبعة المعارف - بغداد ، ١٩٧٦ ،

کشانہ وہی دہسہ لاتی حکومتی بہ عس، ہرورہک چۆن بۆ ماوہیہ کی کہم بۆشایہ کی کارگیڑی لہ ہریم دروست ببو، بہہمان شیوہ بۆشایہ کی دادوہریش دروست بو، بہ لآم ہرورہک چۆن بۆ راپہراندنی کاری رۆژانہی ہاوالاتیان لایہ نہکانی کارگیڑی بہرہ بہرہ کہوتنہ کار، بہشیوہیہ کی کاتیش لہ لایہن دہسہ لاتی سیاسی کوردستانی، کہخوی لہ بہرہی کوردستانی دہنواند، دادگایہ کی بالا بہناوی دادگای شۆرش پیکھینرا بۆ سہیرکردنی ئەو کیشانہی کہ بہہوی پچرانی پھیوہندی دادگاکانی ہریم لہ گہل دادگای تہمیزی عیراق دادگا ئاسایہ کان نہیان دہتوانی ئەو کیشانہ سہیربکن ویہ کلایانکہ نہوہ، بہ لآم دواتر دواہی ہلٹژاردنی پەرلہمانی کوردستان و دواتریش ہر لہ گہل دروستبوونی کابینہی یہ کہمی حکومتی ہریمی کوردستان پیکھاتنی و ہزارہتی دادی ہریم بہ پپی یاسای ژمارہ (۱۲) سالی ۱۹۹۲ و یاسای دہسہ لاتی دادوہری ہریمی کوردستان ژمارہ (۱۴) لہ سالی ۱۹۹۲ دہسہ لاتی دادوہری لہ ہریمی کوردستان لہ چوارچیوہی ئەم و ہزارہتہ ریکخرایہوہ .

۲- یہ کہم یاسای دہسہ لاتی دادوہری ہریمی کوردستانی عیراق

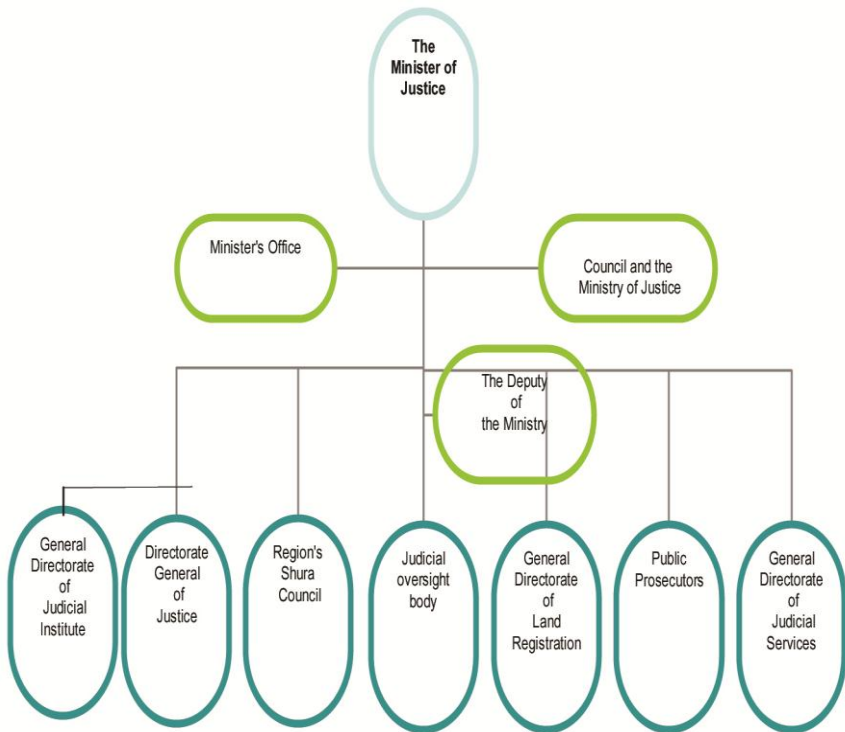
بہ پپی بہندہکانی (۸ و ۹ و ۱۰ و ۱۱ و ۱۲) یاسای دہسہ لاتی دادوہری ہریم ژمارہ (۱۴) سالی ۱۹۹۲ دادگای تہمیزی ہریمی کوردستان دامہزرینرا، کہ بالاترین دادگای ہریمہ، لہ بہرئوہ ئەو کیشانہی کہ لہ دادگای شۆرش دا مابوونہ تہوہ و یہ کلانہ کرابوونہوہ رہوانہی دادگای تہمیزکران بۆ سہیرکردنیان و یہ کلکردنہوہیان .

له راستیدا ئه و قوناغهی دادگای شۆرش له ههریمی کوردستان قوناغیکی کاتی بوو له سیستمی دادوهری ههریمی کوردستان، ته نیا بۆ پرکردنه وهی ئه و بۆشاییهی دادوهریییه بوو به شیوه یکی کاتی له ههریمدا هاتبوه کایه وه، به لام له گه ل ده رچوونی یه که م یاسای ده سه لاتی دادوهری ههریمی کوردستان به ژماره ۱۴ سالی ۱۹۹۲ له ۱۲/۲/۱۹۹۲ یه که م ههنگای گرنگی ریکخستنی یاسایانه ی ده سه لاتی دادوهری دهستی پیکرد.

The Ministry of Justice in the Kurdistan Region of Iraq -2009

تہم یاسایہ لہ (۶۷) بہند پیک ہاتبو، کہ تییدا گرنکتین پرنسیپہ نیودہولتہ تہ کانی دادوہری بہرجہ ستہ کرابوو، وہ کو لہم خالانہی خواروہ دہیاختہ ینہروو :

۱- سہربہ خوی دادگاگان : بہپنی بہندی (۱) ، کہ تییدا ہاتوہ دادگاگان سہربہ خون جگہ لہ یاسا ہیچ دہسہ لاتیکی دیکہی بہسہروہ نیہ، ناییت ہیچ دہسہ لاتیکی دہست بختہ ناو کاروبار و سہربہ خوی دادگاگوارہ کانی، یان دہست دریژی بکاتہ سہر کاروباری دادپہروہری .

۲- حکومہ کان بہناوی خہلک دہردہچن و جیبہ جی دہ کرین. بہندی (۲) .

۳- ولایہی دادگاگان ولایہ کی گشتی یہ و دہتوانن سہیری ہہموو کیشہ و تاوانہ کان بکن. بہندی (۳) . بہلام لہ بہندی (۴) تہم یاسایہ دا ہاتوہ کہ دادگاگان سہیری تہوکارانہ ناکہن کہ پہیوہستن بہ کارہ کانی سہروہری .

۴- زمانی کوردی زمانی فہریمی دادگاگانہ و دہ کریت و ہرگیر بہ کاربہیتیت بؤ تہو کہ سانہی لہ کاتی دادگایکردندا کوردی نازانن. بہندی (۵) .

۵- دانیشتنہ کانی دادگاگان ٹاشکران. بہندی (۶) .

۶- ناییت دادوہر بگوازریتہوہ بؤ کاریکی دیکہ بہ رہزاسہندی خوی نہییت. بہندی (۴۸ / یہ کہم / أ) .

۷- سہبارہت بہ پیکہانتی دادگاگان بہپنی تہم یاسایہ، بہ پیی بہندی (۸) دادگاگانی ہریمی کوردستان بہم شیوہیہ پیک دین:-

- دادگای پیدچونہوہ - محکمہ التیمیز .

- دادگای تیہہ لچونہوہ - محکمہ الاستئناف .

- دادگای بہرایی - محکمہ البداءة .

- دادگای باری کہسی - محکمہ الاحوال الشخصیة .

- دادگای تاوانه کان - محکمة الجنایات.

- دادگای کهتن - محکمة الجنح .

- دادگای نیوجه وانان - محکمة الاحداث.

- دادگای کار - محکمة العمل.

- دادگای لیکۆلینهوه - محکمة التحقيق.

دادگای تیهه لچونه وهش به پیی ئەم یاسایه دوو دادگا بوون ، دادگای تیهه لچونه وهی ناوچهی ههولیر که دادگاکانی ههردوو شاری ههولیر و دهۆکی دهگرتسهوه ، دادگای تیهه لچونه وهی ناوچهی کهرکوک دادگاکانی سلیمانی و ناوچه کانی دهووروبهاری شاری کهرکوکێ دهگرتسهوه .

له راستیدا ئە گهر سهیری یه کهم یاسای دهسه لاتی دادوهری ههریمی کوردستان بکهین ، دهبینین ئەم یاسایه دا بو یه که مجار به شیوه یه کی سه به خو له دهسه لاتی حکومه تی مه رکه زی دهسه لاتی دادوهری له هه ریمدا ریکخستوه و دادگای ته میز به رزترین پله ی دادگاکانی ههریمه .

ئه م یاسایه دا گرنگترین پرنسیپه کانی دانیشتنی دادگاکان و ولایه ی گشتی دادگاکان بو سه یرکردنی سه رجه م کیشه کان جگه له کیشه نه ی که په یوه ندی به کاره کانی سه روهری ههریمه وه هه یه ، ریکخستوه . ههروه ها به پیی ئەم یاسایه له ههریمی کوردستان دا نه ک سیسته میکی دادوهری سه به خو له سیسته می دادوهری حکومه تی مه رکه زی دامه زیندراوه ، به لکو سیسته میکی تا راده یه ک جیاواز له سیسته می دادوهری مه رکه زی دامه زیندرا . چونکه به پیی یاسای هه موارکرای دووه می یاسای ئەنجومه نی شورای دهوله تی عێراق ژماره ۱۰۶ ی سالی ۱۹۸۹ دادگای کارگیڕی له عێراق دامه زیندرا بوو ، که به هۆیه وه سیسته می دادوهری به ره و سیسته می جووت دادوهری (نظام القضاء المزوج)

ههنگاوی دهننا، بهلام له ههریمی کوردستان ئەم سیستمه مه پهیرهو نهدهکرا، چونکه له یاسای دهسهلاتی دادوهری ههریم ژماره ۱۴ ی سالی ۱۹۹۲ هاتوه، که دادگاكان ولایه‌ی گشتیان ههیه (بهندی ۳) ، جا له بهر ئەوه له کوردستاندا به پێچهوانه‌ی حکومه‌تی مه‌رکه‌زی سیستمی تاک دادوهری (نظام القضاء الموحد) پهیرهوه کرا، نهک سیستمی جووت دادوهری. جا له بهر ئەوه‌ی به‌پێی یاسای ژماره ۱۰۶ ی سالی ۱۹۸۹ ته‌نیا ئەنجومه‌نی به‌رزه‌فتکاری گشتی (مجلس الانضباط العام) و یه‌ک دادگای کارگێپێ (محكمة القضاء الإداري) دامه‌زێندرابوون که له پایته‌خت له به‌غدا کاره‌کانیان راده‌په‌راند و نه‌دکرا له ههریمی کوردستان دوا‌ی پچرانی په‌یوه‌ندییه‌کان له‌گه‌ڵ حکومه‌تی مه‌رکه‌زی سوود له‌م دوو ده‌زگایه‌ وه‌ربگیریت.

جاله‌به‌ر ئەوه ده‌کریت بلیین له‌م قۆناغه‌دا پیاوه‌کردنی مافی په‌نا بردنه‌به‌ر دادگا له‌لایه‌ن هاو‌لاتیان‌ی کوردستانه‌وه تارا‌ده‌یه‌ک که‌م و کورپی تێدا‌بوو، چونکه به‌شیه‌یه‌کی ته‌واو ئەم مافی په‌نا‌برده‌ به‌ر‌دادگا په‌یرهو نه‌ده‌کرا، به‌ تابه‌ته‌ی مافی په‌نا‌برده‌ی فه‌رمانبه‌ران بو‌ دادگا دژی ئەو بریاره‌ کارگێپیان‌ه‌ی که‌ دژی ده‌رده‌چوون. چونکه هه‌ر چه‌ند به‌پێی به‌ندی (۳) یاسا ده‌سه‌لاتی دادوهری ژماره ۱۴ ی سالی ۱۹۹۲ دادگاكان و لایه‌ی گشتیان هه‌بووه ، به‌لام له‌لایه‌کی دیکه‌وه‌ش به‌پێی یاسای خزمه‌تی شارستانی ژماره ۲۴ ی سالی ۱۹۶۰ (به‌ندی ۱/۵۹) قه‌ده‌غه‌کرا‌بوو که دادگاكان سه‌یری ئەو کێشانه‌ بکه‌ن که‌ له‌نیوان فه‌رمانبه‌ران و دام و ده‌زگاکانی حکومه‌تدا دروست ده‌بوون، به‌لکو ده‌بوایه‌ فه‌رمانبه‌ران بو‌ ئەم مه‌به‌سته‌ په‌نا بو‌ ئەنجومه‌نی به‌رزه‌فتکاری گشتی به‌ه‌ن. له‌ به‌ر ئەوه ده‌بوایه‌ له‌ یه‌که‌م یاسای ده‌سه‌لاتی دادوهری ههریمی کوردستاندا ئەم گه‌رته‌ چاره‌سه‌ر کرابوایه‌، جا له‌به‌ر ئەوه له‌وانه‌یه‌ که ره‌خنه‌یه‌ک له‌و قۆناغه‌ی

سیستمه می دادوهری ههریمی کوردستان بگیریت ئه و بییت که مافی په نابردنه بهردادگا (حق التقاضی) فه زمانبه ران فه رامۆشکرا بوو .

خالیکی دیکه له یاسای دهسه لاتی دادوهری ژماره ۱۴ سالی ۱۹۹۲ که جیگای سه رنجه ، ئه وه یه که دهسه لاتی دادوهری جیانه کرده وه له دهسه لاتی جیبه جیکردن ، چونکه به پیتی یاسای ئاماژه پیکراو دهسه لات به وه زیری داد درابوو که سه ره پرشتی و چاودیری سه رجه م دادگا و دادوهره کان و دامه زراوه کانی دیکه ی دهسه لاته دادوهریه کان بکات ، ئه وه ش به پیتی به ندی ۵۲ / یه که م / یاسای ئاماژه بوکراوو ، که ئه مه ش خالیکی لاوازی ئه و یاسایه بوو ، به لام دواتر له دووم یاسای دهسه لاتی دادوهریدا چاره سه ری ئه م مه سه له یه کرا .

له راستیدا جیانه کردنه وه ی دهسه لاتی دادوهری له دهسه لاتی جیبه جیکردندا له یه که م یاسای دادوهری ههریمی کوردستان نیشانه ی ئه وه بوو که ئه م یاسایه له ژیر کاریگه ری هه مان یاسای ریکخستنی دهسه لاتی دادوهری عیراقی ژماره ۱۶۰ سالی ۱۹۷۹ ده رچوو بوو . چونکه به پیتی ئه م یاسایه وه زاوه تی دادی عیراقی و ئه نجومه نی داد دهسه لاتی دادوهری عیراقی به رپوه ده برد ، به لام ئه و ی جیاوازی هه بوو له یاسای ژماره ۱۴ ی سالی ۱۹۹۲ دا له جیاتی زاوه ی (ریکخستنی دهسه لاتی دادوهری) زاوه ی (دهسه لاتی دادوهری) به کاره یناوه و هه روه ها له جیاتی زاوه ی (ئه نجومه نی دادی) زاوه ی (ئه نجومه نی دادوهری) به کاره یناوو ، له ئه نجومه نی دادیدا وه زیری داد سه روکایه تی ئه نجومه نه که ی ده کرد ، به لام له ئه نجومه نی دادوهریدا سه روکی دادگای ته میز سه روکایه تی ده کرد (به پیتی به ندی (۳۱) له یاسا که دا) ، که ئه مه ش به راستی هه نگاویکی مه زن بوو به ره و سه ره به خو کردنی دهسه لاتی دادوهری له ههریمی کوردستاندا ، که دواتر له یاسای دوومه ی دهسه لاتی دادوهری به ته واوی دهسه لاتی دادوهری سه ره به خو یی خو ی له دهسه لاتی جیبه جی کردن به ده دست هیتا .

لیڤه دا جیڤگای خۆیه تی ئاماژه به هه لسه نگاندنیککی نیۆده و له تی بکه یین بۆ ئه و قوناغهی که ههریمی کوردستان پێیدا تیپه پریوه، له لیڤکۆلینه و یه کی پرۆژهی په ره پێدانی یاسا له عێراقدا ILDP- که له لایه ن سه ندیکای پارێزه رانی ئه مه ریکا ئه نجامدراوه ABA- سه باره ت به ریفۆرمی دادوهری ههریمی کوردستان له ماوه ی سا لانی ۱۹۹۲- ۲۰۰۳ دا هاتووه: گه شه کردنی سه ره به خۆیی قه زای کوردی له به غدا له ماوه ی ۱۹۹۲ تا کو ۲۰۰۳ ده ستکه وتیکی سه خت و نا ئاسایی بوو، سه ره به خۆیی کورد له و ماوه یه دا به حوکمی واقع بوو، کارێکی ئاسان نه بوو که رسته و توانا پێویستییه کان بۆ دامه زراندنی کاری حوکمه ت و ده زگای دادوهری سه ره به خۆ به ده ست به یندریت. توانای کوردستان له و ماوه یه دژوا ره دا بۆ په ره پێدانی دادگا کانی به شیوه یه کی سه ره به خۆ له ده سه لاتی به غدا دا، سه رچاوه یه کی شانازی پیکردنه به نسبه ت زۆربه ی کۆمه لگای یاسایی^(۵).

۳- دووم یاسای ده سه لاتی دادوهری ههریمی کوردستانی عێراق

له ریکه وتی ۳/۱۰/۲۰۰۷ دووم یاسای ده سه لاتی دادوهری له ههریمی کوردستانی عێراق ده رچوو به ژماره ۲۳ ی سا لی ۲۰۰۷، ئه م یاسایه به یاسایه کی وه رچه رخیته ر داده ندریت، له به ر ته وی گرنکترین پرنسیپی ئه م یاسایه بریتییه له جیا کردنه وه ی ده سه لاتی دادوهری له ده سه لاتی جیبه جیکردن-

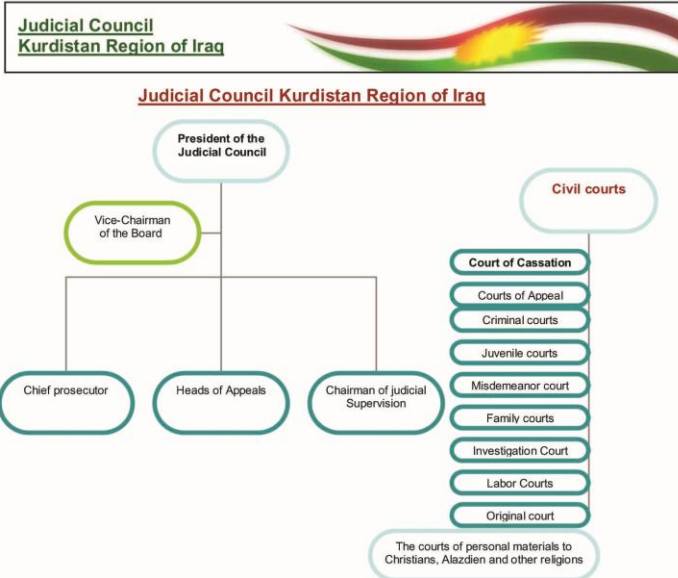
(۵) مشروع تطوير القانون في العراق ILDP، مؤشر الإصلاح القضائي للعراق-ملحق كردستان تشرین الاول-اکتوبر ۲۰۰۶، واشنطن دي سي ۲۰۰۶، ص ۲۵.

وهزارهتی داد- و دامهزاندنی دهسه لاتیکی سه ره به خۆی دادوهری به نیوهی ئه نجومه نی دادوهری ، که ههرچه نده ئه نجومه نی که بهم ناوه له یاسای پیشوودا هه بوو ، به لām ئه وه دهسه لاته ی پی نه درابوو که له م یاسایه نوویه دا پیی درا .
ده کریت گرنکترین ئه و بنه ما کشتیانه ی که له م یاسایه نوویه دا هاتوون به م شیوانه ی خواره وه باسیان لیوه بکریت :

۱- سه ره به خۆبوونی دهسه لاتی دادوهری و جیا بوونه وه ی له دهسه لاتی جیبه جیکردن و بوونی بو دجه یه کی تایبه ت به خۆی (ههر دوو به ندی دووهم ، چواره م) .

۲- دادگا کان دهسه لاتیان به سه ر هه موو که سیکی سروشتی و مه عنه ویدا هه یه و تا ده گاته حکومه تیش و تایبه تمه نده به یه کلا کردنه وه ی هه موو کی شه و تاوانه کان (به ندی پینجه م) .

۳- زمانه ی کوردی زمانه ی دادگا کانه و ده شی له کاتی پیویستدا زمانه ی عه ره بی به کاربی (به ندی شه شه م) .

- ٤- دانیشتنی دادگاگان ئاشکران و تهنیا نه گهر دادگا بریار بدات به نهینی بییت له پیناو ره چاوکردنی رهوش و نیزامی گشتی و ریزگرتن له خیزان به مه رجیک بریاری حکومدان له دانیشتنیکی ئاشکرادا بییت (بهندی هه وته م) .
- ٥- پیکهینی چوار دادگای تیهه لچونه وهی ناچه کانی هه ولیر و دهۆک و سلیمانی و کهرکوک (بهندی چوارهم) ههروهها ئامازه کردن به پیکینی دادگا کانی ماده کانی که سایه تی بو مه سیحیه کان و ئیزیدیه کان و ئاینه کاتی دیکه (بهندی نویم /برگهی دهیم) .
- ٦- نه گواستنه وهی دادوهر بو کاریکی ناداوهری تهنیا نه گهر به رهزامهندی خوی نه بییت (بهندی په نجا/یه کهم) .

٧- قهدهغه کردنی ئیشکردنی دادوهر له کاری حزبی، قهدهغه کردنی خو پالوتنی بو ههلبژاردنی نیشتمانی یان دهسته کانی خو جیبهتی یان ریکخراوی سیاسی مهگهر له دواي ئهوهی دادوهره که دهسته له کار بکشیتتهوه (بهندی په نجا و دوو / برگه ی دووهم) .

٨- قهدهغه کردنی به شداریکردنی دادوهر له دهسته یه کی دادوهری که په یوهندی زاویه تی یا خزمایه تییان تا دهگاته پله ی چواره م له نیوانیاندا هه بیته، ههروهها قهدهغه کردنی ئهوهی دادوهریک سهیری تانه گرتن له حوکمیک بکات که دادوهریکی دی دهی چواندیته و په یوهندی باسکراوی له گه لدا هه بیته (بهندی په نجا و سی) .

به م جوهره ده بینین ئه م یاسایه دهسه لاتی دادوهری ههریمی کوردستان گرنکترین پرنسپیه کانی زه مانه تی دادوهری تیدا به دی ده کریت، ههروهها له م یاسا نوییه دا به پیچه وانیه ی یاسای ژماره ١٤ ی سالی ١٩٩٢ باس له وه نه نه کراوه که دادگاکان سهیری ئه و کیشانه ناکهن که په یوهستن به کاره کانی سهروه ری (اعمال السیاده)، به لکو باس له وه کراوه که دادگاکان ولایه ی گشتییان هه یه (بهندی پینجه م) . به لآم ئه م خاله له یاسای ئه نجومه نی شورا ی ههریم کوردستانی عێراق ژماره ١٤ ی سالی ٢٠٠٨ باسی لینه کراوه و له بهر په یوهستی قهزای کارگیری به و کیشانه ی که دام و دهزگاکانی ههریم تیییدا لایه نن.

له راستیدا ئه م یاسایه نوییه (یاسای ژماره ٢٣ ی سالی ٢٠٠٧) ئه گرچی دهسه لاتیکی دادوهری سه ربه خو ی دامه زرانده، به لآم سیسته می تاک دادوهری (نظام القضاء الموحد) له ههریمی کوردستاندا نه گوپی، چونکه به پپی ئه م یاسایه سیسته می دادوهری له ههریمدا ههر سیسته می تاک دادوهری مایه وه، به لآم له دواي ده رچوونی یاسای ژماره ١٤ سالی ٢٠٠٨ یاسای ئه نجومه نی

شواری ههریمی کوردستانی عێراق سیستهمی دادوهری له ههریمدا بهرهو سیستهمی جووت دادوهری ههنگاوی نا.

٤- یاسای ئه نجومهنی شوواری ههریمی کوردستانی عێراق

له ههر دوو پرژۆهی دهستووری ههریمی کوردستان سالی ٢٠٠٦ و سالی ٢٠٠٩ باس له دامهزاندنی ئه نجومهنی شوواری ههریمی کوردستان کرابوو وه کو دهزگایهك که به کاروباری قهزای کارگیری ههلبستیت، بهلام ئه وه بوو یاسای ژماره ١٤ سالی ٢٠٠٨ یاسای ئه نجومهنی شوواری ههریمی کوردستان عێراق له ٢٠/١٠/٢٠٠٨ دهچوو ئه مه بهستهی هیئایه دی. له بهندی شهشه می ئه مه یاسایه دا هاتوو: ئه نجومهنی شوواری ههریمی کوردستان تایبه تمه ند ده بی ت به ته قنین و راده برین و راوێژی کردن له کاروباره یاسایی و دادوهری کارگیری له ههریمدا. له رووی کارگیریه وه ئه و ئه نجومه نه سه ر به وه زاره تی داده (بهندی دووهم) دادگای کارگیری له ههریمی کوردستاندا به پێی یاسای ئامازه بوکراو که له بهندی ١٣ دا هاتوو تایبه تمه ند ده بی ت به و تایبه تکارانه ی خواره وه :

١- سه یرکردنی دروستی ئه و فه رمان و بریاره کارگیریه ی که له فه رمانبه ران و دهسته کان له فه رمانگه کانی ههریم ده رده چن .

٢- یه کلاکردنه وه ی تانوته تایبه تیه کان به هه لبژاردنی دهسته خو جیبیه کان.

٣- داواکانی ره گه زنامه .

٤- داواکانی قه ربوو کردنه وه له و زیانانه ی که له ئه نجامی ده رچوونی بریاره

کارگیریه کان به نایاسایی دروست ده بن .

5- تانوت دان له بریاره کۆتاییه کان، که له لایه نه کارگێڕیه کانه وه درده چن له باره ی کێشه کانی باج و ره سم .

بریاره ی دادگای کارگێڕی له لایه ن دهسته ی گشتی له ئه نجومه نی شوورای ههریمی کوردستان له ماوه ی (30) سی رۆژدا له رۆژی دووه می پی راگه یاندنی پیداپوونه وه ی له سه ر ده کریت و بریاره ی دهسته ی گشتی بریاره ی بپه (به ندی چواره م).

سه باره ت به بوونی ناکۆکی له تایبه تکاره ی له نیوان دادگای کارگێڕی و دادگای ئاسایی له لایه ن دهسته یه که وه ئه و ناکۆکیه یه کلاده کریته وه که له شه ش ئه ندام پیکدیت، سی ئه ندامیان له ئه ندامانی دادگای پیداپوونه ون و سی ئه ندامی دیکه ش له ئه ندامانی ئه نجومه نی شوورای ههریم. دهسته که ش به سه رۆکایه تی سه رۆکی دادگای پیداپوونه وه ده بیت (به ندی پاژده م) . ههروه ها دادگای کارگێڕی تایبه تمه ندی نییه به سه یرکردنی ئه و کێشانه ی په یوه ستن به کاره کانی سهروه ری و دهسته لاته کانی سه رۆکی ههریم، که له به ندی ده یه م له یاسایی سه رۆکایه تی ههریم ژماره (1) ی سالی 2005 داهاتوون .

ههروه ها دادگای کارگێڕی سه یری ئه و بریاره کارگێڕیانه ش ناکات که یاسا ریگای تانوت لیدانی بو داناه (به ندی شازده م) .

ئه م یاسایه هه رچه ند نه یه توانیوه سیسته می جووت دادوهری به ته وای له ههریمی کوردستاندا دابه زرینیت، چونکه دادگای کارگێڕی به پپی ئه م یاسایه سه یری گریبه سه ته کارگێڕیه کان و کاره ماددییه کانی ده سه لاتی کارگێڕی

ناکات، که له ولاتانی خاوهن دادگای کارگیری تهواو، وه کو فهرنسا و ئەلمانیای و میسر و لبنان هتد...، که دادگای کارگیری ئەو جوړه تاییه تکارنه‌ی هه‌یه^(٦). به‌لام له‌گه‌ل ئەوه‌شدا ده‌رچوونی یاسای ژماره ١٤ سالی ٢٠٠٨ هه‌نگاوێکی گرنکه بو پهره‌پیدان و گه‌شه‌کردنی و گرنکی دان به‌مافی په‌نابردنه‌به‌ر دادگا، له‌به‌ر ئەوه‌ی هه‌رچه‌نده‌ پێش ده‌رچوونی ئەم یاسایه‌ دادگاگان لایه‌ی گشتییان هه‌بووه‌ بو سه‌یرکردنی هه‌موو کیشه‌کان، به‌لام له‌راستی دا بوونی دادگایه‌کی تاییه‌تمه‌ند به‌ کیشه‌ کارگیریه‌کان زیاتر پهره‌ به‌ کاملبوونی سیسته‌می دادوهری له‌ ههریمی کوردستان ده‌دات له‌پیناو مسۆگه‌رکردنی مافی په‌نابردنه‌ به‌ر دادگا به‌شپۆه‌یه‌کی گونجاو و رێک و پێک له‌به‌ر ئەوه‌ی دا‌یبنکردنی مافی په‌نابردنه‌ به‌ر دادگا به‌شپۆه‌یه‌کی ته‌واو و گونجاو ده‌سته‌به‌رکردنی مافیکی گرنکی ده‌ستووریه‌ له‌ ههریمی کوردستاندا .

٥- سیسته‌می دادوهری له‌ ولاتی ئەلمانیای فیدرالدا.

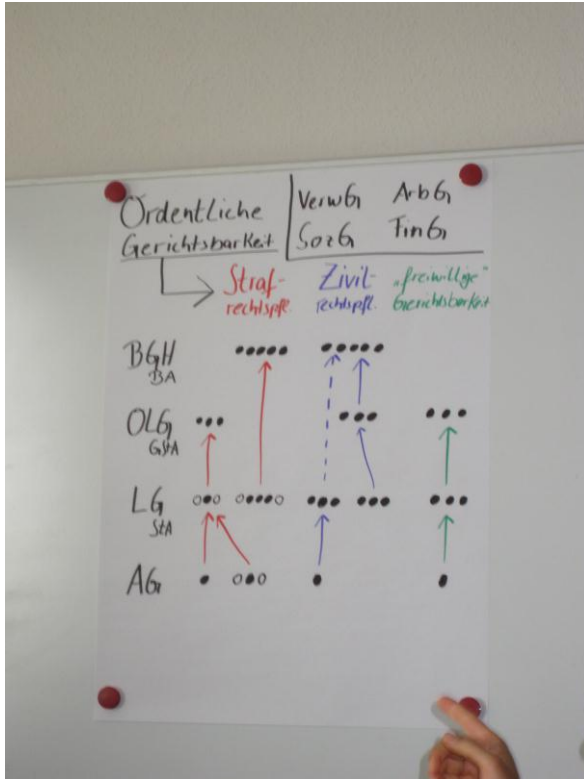
ئه‌گه‌ر له‌ رووی بوونی دادگای تاییه‌تمه‌ند به‌ کیشه‌ کارگیریه‌کان سه‌یری سیسته‌می دادوهری له‌ ئەلمانیای فیدرالدا بکه‌ین، ئەوه‌ ده‌بینین سیسته‌میکی جووت دادوهریه‌، چونکه‌ دادگای کارگیری تاییه‌تمه‌ند له‌ولاتی ئەلمانیای ههریمه‌کانیدا هه‌ن، هه‌ر له‌ دادگای کارگیری تاوه‌کو دادگای بالائی کارگیری هه‌ریم و دادگای بالائی کارگیری فیدرال.

(٦) بز زانیاری له‌م باره‌یه‌وه‌ پروانه: د. سلیمان محمد الطماوی، القضاء الإداری، الكتاب الاول، دار الفكر العربي، ١٩٩٦، صص ٣٧-٢٧٠، د. فاطمه‌ السويسي، المنازعات الإدارية، المؤسسة الحديشة للكتاب طرابلس-لبنان ٢٠٠٤، ص ٢٩.

بهلام ته گهر له رووی په یوه ندى سیسته می دادوهری هه ریمه کان له گهل سیسته می دادوهری حکومه تی فیدرال سه یری سیسته می دادوهری ولاتی ئه لمانیای فیدرال بکه ین، ده بئین سیسته میکی یه کگرتووی دادوهری هه یه وه کو هه ندیک ولاتانی فیدرالی وه کو به لیک و ئیسپانیا^(٧).

به پیتی ئه و سیسته مه (سیسته میکی یه کگرتووی دادوهری) شیوه یه کی پله به پله یی دادگاکان له نیوان هه ریمه کان و ده ولته تی فیدرال له ئارادان، واته دادگاکان له و ولته فیدرال هه دا یه کگرتوون و له گهل یه کتردا په یوه ندادان، دادگاکان به شیوه یه کی ستونی له دادگا سه ره تاییه کان به ره و دادگا بالاکانی هه ریم و دادگا بالاکانی فیدال دامه زراون . ته مه ش پیچه وانه ی سیسته می دادوهری هه ندیک ولاتانی دیکه ی وه کو ولایه ته یه کگرتتوه کانی ته مه ریکا و هه روه ها سیسته می دادوهری عیراقی فیدرالی ش، که دادگاکانی هه ریمه کان به دادگاکانی ده ولته تی فیدرال نه به ستراوه نه ته وه، له بهر ئه وه له م رووه وه به م جوړه سیسته مه ی دادوهری ده گو تریت سیسته می دادوهری فیدرالی دووانه .

(٧) عبدالرحمان سلیمان زبیری، السلطة القضائية في النظام الفدرالي العراقي، اطروحة دكتوراه، كلية القانون والسياسة بجامعة صلاح الدين ٢٠٠٨، ص ١١٥.

ہندیک لہ یاسانسان باس لہوہ دہکن کہ ٹہمانیای فیدرال دہولہ تیکی قہزاییہ (دولتہ قضائیة) ^(۸)، چونکہ ہہردوو دہسہ لاتی یاسادانان و جیبہ جیکردن دہچنہ ژیر چاودییری دہسہ لاتی سییہم، کہ دہسہ لاتی دادوہرییہ لہ راستیدا سیستہمی دادوہری لہ ٹہمانیای فیدرالدا لہ سی جؤر دادگای سہرہ کی پیکدیت، کہ بہم شیوہین ^(۹):-

(۸) د. حسن السید بسیونی، دور القچاو فی المنازعہ الإدریہ، عالم الکتب، القاہرہ، دون سنہ نشر، ص ۷۴.

(۹) سود لہم بابہ تانہی خواہوہ بہ زمانی ٹینگلیزی لہ سائیٹی ٹہ لکترونی و ہرگیراہ:

جۆری یه کهم: دادگا ئاساییه کان

ئهم جۆره دادگایانه کۆنترین جۆری دادگاکانن له ئه ئمانیادا که ههر له سهردهمی دیرینی هوهیزولرنی Hohenzollerns له ئارادابونه تا کو ئیستا گۆرانکارییه کی وایان به سهردانه هاتوه، ئهم دادگا ئاساییانه تاییه ته نندن به کیشه کانی شارستانی و بازرگانی و زهوی وزار و کیشه سزاییه کان (پروانه: عبدالرحمان سلیمان زیباری، سهرچاوهی پیشوو، ل ۱۱۶). ئهم دادگایانه له چوار ئاست دان، بهم شیوهیه:

۱. دادگایانی بهرایی (ناوه-خۆ-لۆکال)
۲. دادگای ههریمه کان
۳. دادگایانی تییه له جونه وه
۴. دادگای فیدرالی بۆ دادپهروهری که بنکه کهی له شاری کارلس رۆهییه .

جۆری دووهم: دادگا تاییه ته ندییه کان، ئهم دادگایانه ش چوار جۆرن:

- 1- Justice System of North Rhine-Westphalia
http://www.justiz.nrw.de/WebPortal_en/justice_system_nrw/index.php
- 2- Judiciary of Germany from Wikipedia, the free encyclopedia.
"http://en.wikipedia.org/wiki/Judiciary_of_Germany"
Categories: [Judicial system of Germany](#)
- 3- Federal Administrative Court of Germany
http://en.wikipedia.org/wiki/Administrative_law
- 4- German Law in English.
<http://www.iuscomp.org/gla/literature/daad93/daad93-55.htm>

۱- دادگاکانی کارگیپری،

یہ کلاکردنہوی کیٹشہ کارگیپریہ کان واتہ ہەر کیٹشہ یهك دہوسہ لاتی کارگیپری تییدا لایہن بیت. ئەم دادگایانہ لہ سی ناست پینکدین:

ناستی یه كه م، دادگاکارگیپریہ کان (بہراییہ کان).

ناستی دووہم، دادگای کارگیپری بالائی ہەریمہ کان (تیہہ لچونہوہ).

ناستی دووہم، دادگای کارگیپری فیدرالی، کہ بارہ گاکہی لہ شاری بہرلینہ.

۲- دادگاکانی کار،

ئەو دادگایانہ تایبہ تمہندن بہ کیٹشہ کانی کار، کہ لہ نیوان کریکاران وخواہنکارہکاندا روودہدەن. ئەم دادگایانہش لہ سی ناستدان:

ناستی یه كه م، دادگاکانی کار پلہ یهك.

ناستی دووہم، دادگاکانی کاری بالائی ہەریمہ کان (تیہہ لچونہوہ).

ناستی دووہم، داگای کاری فیدرالی.

۳- دادگاکانی دارایی،

ئەم دادگایانہ تایبہ تمہندن بہ کیٹشہ کانی باج و مہسہ لہ داراییہ کان کہ پە یوہستن بہ ہاولاتییان و دەسہ لاتی دارایی، ئەم دادگایانہ لہ دوو ناست پینکدین:

ناستی یه كه م، دادگاکانی دارایی پلہ یهك.

ناستی دووہم، دادگاکانی دارایی فیدرالی، کہ بارہ گاکہی لہ میونخہ.

۴- دادگاکانی کۆمہ لایہتی.

ئەم دادگایانہ تایبہ تمہندن بہ کیٹشہ کانی خیزان و بیمہی کۆمہ لایہتی و موچہی خانہ نشینی و خزمہ تگوزاری تەندروستی. ئەم دادگایانہش لہ سی ناستدان:

Bund

Verwaltungsgerichtsbarkeit	Finanzgerichtsbarkeit	Sozialgerichtsbarkeit	Ordentliche Gerichtsbarkeit	Arbeitsgerichtsbarkeit	Staatsanwaltschaft	Justizvollzug
Bundesverwaltungsgericht	Bundesfinanzhof	Bundessozialgericht	Bundesgerichtshof	Bundesarbeitsgericht	Generalbundesanwalt	
Bundesverfassungsgericht						

Land *

Nordrhein-Westfalen

Verfassungsgerichtshof für das Land RW **		Justizministerium Zuständige oberste Landesbehörde					
Oberverwaltungsgericht	Finanzgericht (3***)	Landessozialgericht	Oberlandesgericht (3)	Landesarbeitsgericht (3)	Generalstaatsanwaltschaft (3)	Justizvollzugsanstalt (37)	Jugendanstalt (6)
Verwaltungsgericht (7)		Sozialgericht (8)	Landgericht (19)	Arbeitsgericht (30)	Staatsanwaltschaft (19)		
			Amtsgericht (130)				

* ohne Darstellung der Aus- und Fortbildungseinrichtungen

** Der Verfassungsgerichtshof für das Land Nordrhein-Westfalen hat den Rang einer obersten Landesbehörde.

Im stehen die Geschäftseinrichtungen des Oberverwaltungsgerichts zur Verfügung

*** Die Zahlen in Klammern geben die Zahl der Gerichte, Staatsanwaltschaften und Anstalten an.

ئاستی یه کهم، دادگاگانی کۆمه‌لایه‌تی پله یه‌ک.
ئاستی دووهم، دادگاگانی کۆمه‌لایه‌تی بالا‌ی ههریمه‌کان (تییه‌له‌چونه‌وه)
ئاستی سێیه‌م، دادگاگانی کۆمه‌لایه‌تی فیدرالی، که باره‌گاگای له شاری
کاسیله.

جووری سێیه‌م: دادگاگانی ده‌ستووری، دوو جوور دادگای ده‌ستووری له
ئه‌لمانیای فیدرالدا ههن، که بریتین له دادگانی ده‌ستووری ههریمه‌کان و دادگای
ده‌ستووری فیدرالی. له ههریکمه‌کاندا دادگانی ده‌ستووری سه‌یری
ده‌ستووری یاساگانی ههریمه‌کان ده‌که‌ن، دادگای ده‌ستووری فیدرالی که
به‌رزترین ده‌سه‌لاتی دادوهریه‌یه له ئه‌لمانیای فیدرالدا سه‌یری ده‌ستووری یاساگانی
ده‌وه‌له‌تی فیدرال ده‌کات.

٦- بهراوردکردنی سیستهمی دادوهری له عێراق و ههریمی کوردستان له‌گه‌ڵ سیستهمی دادوهری له ئه‌لمانیای فیدرال و ههریمه‌کانیدا.

ده‌توانین به‌شیوه‌یه‌کی گشتی له‌م چه‌ندخاله‌ی خواره‌وه‌دا سیستهمی دادوهری
عێراقی و ههریمی کوردستان له‌گه‌ڵ سیستهمی دادوهری له ولاتی ئه‌لمانیای
فیدرال و ههریمه‌کانیدا بهراورد بکه‌ین:

یه‌که‌م: سیستهمی دادوهری ئه‌لمانیای فیدرال به‌م شیوه‌یه‌ پێکدیت:

١- دادگای ده‌ستووری فیدرال و دادگاگانی ده‌ستووری ههریمه‌کان که
تایبه‌تمه‌ندن به‌ ده‌ستووری یاساگان.

۲- دادگا ئاساییه کان که تاییه تمهندن به کیشه شارستانی و سزایی بیه کان.
۳- دادگاکانی کۆمه لایه تی که تاییه تن به کیشه کۆمه لایه تی بیه کان و خیزان .

۴- دادگاکانی دارایی تاییه تمهندن به کیشه ی باج و رسومات.
۵- دادگاکانی کارگیری که تاییه تن به کیشه کانی نیوان دامه زراوه کانی دهوڵهت و خه لک.

له سهروهری ههریه ک له م جوړه دادگیانه (دادگای ئاساییه کان و دادگای کۆمه لایه تی بیه کان و دادگاکانی کارگیری) دوو پله ی دیکه ی دادوهری ههن ، که به پله ی دووه می ئه م دادگیانه ش له ههریمه کانداههن ، به لام دادگاکانی دارایی دادگای تییه لچونه وه یان نییه ، ته نیا دادگای بالای فیدرالی دارایی هه یه . به م جوړه ده بینین له وولاتی ئه لمانیای فیدرال له میانه ی په یوه ندی له گه ل ههریمه کاندای سیسته میکی دادوهری ههرمی له ئارادایه و دادگاکانی خوارو له ههریمه کاندان په یوه ندیان هه یه به دادگای سه روو له دهوڵه تی فیدرال .

لیره دا جیاوازییه کی ئاشکرا و روون له نیوان سیسته می دادوهری عیراقی و ههریمی کوردستان له گه ل سیسته می دادوهری ئه لمانیای و ههریمه کانی ده رکه ویت ، چونکه له ههریمی کوردستاندا دادگاکان هیچ په یوه ندیان به دادگاکانی دهوڵه تی فیدرالی عیراقییه وه نیه ، ههرسی پله ی دادوهری له ههریمی کوردستاندا هه یه واته دادگاکانی به رایب و دادگاکانی تییه لچونه وه و دادگای پیداجونه وه ی ههریمی کوردستان ، که واته له کاتی کدا په یوه ندییه کی ههرمی له نیوان دادگای ههریمه کان و دادگاکانی دهوڵه تی ناوه ندی ئه لمانیادا هه یه ، به لام له ههریمی کوردستاندا سیسته میکی دادوهری ته واره سه ربه خو له سیسته می دادوهری عیراقدا هه یه . ئه مه ش ئه و ده گه یه نیّت که سیسته می دادوهری عیراقی فیدرال

به سیستهمی دادوهری دوو لایهنی ولاته یه کگرتوو هکانی ته مه ریکا ده چیت و جیاوازه له سیستهمی دادوهری یه کلایه نیبانه و هه ره میبانه ی ته لمانیای فیدرال. دووم : له ولاتی ته لمانیای فیدرالدا و له هه ریمه کاندای وه زاره تی داد سی ده زگا به رپوه ده بات که ته مانهن :

۱- دادگاکان، ۲- داواکاری گشتی، ۳- به ندیخانه کان.

به لام له عیراقی فیدرال و هه ریمی کوردستاندا ده سه لاتی دادوهری سه ره بخویه و جیا یه له وه زاره تی داد ، دادگاکان له عیراقدا له ژیر ده سه لاتی ته نجومه نی بالای ده سه لاتی دادوهرین و له هه ریمی کوردستانیش دادگاکان له ژیر ده سه لاتی ته نجومه نی دادوهری هه ریمی کوردستاندان.

ته مه له لایه ک له لایه کی دیکه وهش وه زاره تی دادی هه ریمی کوردستان ته مه دام و ده زگایانه به رپوه ده بات:-

۱- ته نجومه نی شوو رای هه ریم.

۲- سه ره رشتیاری دادی.

۳- داواکاری گشتی،

۴- فه رمانگه دادیبه کان (به رپوه به رایه تی جیبه جیکردن و چاودیری ناکامه کان و فه رمانگه کانی دادنوسی).

۵- فه رمانگه کانی تو مارکردنی خانوبه ره.

لیرده جیاوازی و سه ره بخویی ته وای سیستهمی دادوهری له عیراق و له هه ریمی کوردستاندا له ده سه لاتی جیبه جی کردن به رچاوده که ویت، به لام له ته لمانیادا هه رچه نده دادگاکان له رووی کارکردنه وه سه ره بخون، به لام له ژیر ده سه لاتی جیبه جی کردن که وه زاره تی داد کارده کهن .

سیپه م : له سیستهمی دادوهری ته لمانیادا ته وهی که تیپینی ده کریت له دادگا ئاساییه کاندای دادوهریک که دادگایه ک به رپوه ده بات ده توانیت کیشهی

شارستانی و کیشهی سزاییه سووکه کان (که تن) سهیریان بکان. واته له یهك دادگادا ههردوو کیشهی شارستانی و سزایی سووکه کان له لایهن یهك دادوهر سهیر ده کرین یه کلاده کرینه وه . به لآم له سیستمی دادوهری عێراقی و ههریمی کوردستاندا دادگای بهرایی تاییه تمه ند به کیشه شارستانییه کان و دادگای که تن تاییه تمه ند به کیشهی سزاییه سووکه کان (که تن)، که ههریهك لهو دوو جوړه دادگایه دا دادوهری تاییه تمه ندی خوێ هه یه، به تاییه ت له سه نته ری پارێزگاکانی، مه گهر له فه زاو ناحیه کان نه بی ت، که دادوهری دادگای بهرایی کاروباری دادگاکانی تریش وه کو دادگاکانی لی کۆ لینه وه و که تن و باری که سی راده په رینیت.

چوارهم: له سیستمی دادوهری ئەلمانیای فیدرالدا که سانیک وه کو دادوهر کار ده که ن و به شداری بریاردانی دادگا ده که ن دادوهری رسمی نیین، به لآم وه کو دادوهری شه ره فیانه به شداری له بریاردانی دادگا ده که ن، ئەو دادوهره شه رفیانه له لایهن خه لکی ناوچه که یانه وه هه لده بژێردرین، به لآم له سیستمی دادوهری عێراق و ههریمی کوردستاندا ئەم جوړه دادوهره شه ره فیانه له ئارادا نییه، چونکه جگه له دادوهر هه یچ که سیکی دیکه به شداری له ده رکردنی بریاری دادگا ناکات، جگه له وهی که له دادگای نیوجه وانان دوو ئەندام له گه ل سه روکی دادگا به شداری ده که ن له دادگایکردن و بریاردان، به لآم ئەم دوو ئەندامه ناویان دادوهر نیه، به لکو هه رته نیا ناویان ئەندامی دادگایه و که شه ره زاییان هه یه له بواری یاسایی و کاروباری نیوجه وانان ئەم دوو ئەندامه ش دادورنن و هه ل نابژێردرین . به لکو ده ستنیشان ده کرین.

پینجه م: دادگاکانی کارگیرێ له عێراق و ههریمی کوردستان که سه ر به ئەنجومه نی شوورای ده وله و ئەنجومه نی شوورای ههریمن، تاییه تمه ندی سنوورداریان هه یه، چونکه هه ر ته نیا تاییه تمه ندن به سه یرکردنی تانوت لی دان

له برباره کارگێرییه کان و داواکانی ناسنامه و کیشه کانی باج و رسومات ، بهلام له ئەلمانیای فیدرالدا و له ههریمه کانی دا دادگایه کی تایبته به رسومات و باجه کان ههیه که دادگای داراییه ، بهلام دادگای کارگێری تایبته تهنده بهو کیشانهی که له نیوان دام و دهزگاکانی دهولتهت و خه لکدا رووده دهن به هه موو جوهره کانییه وه ، له بهر ئه وه سنووری تایبته تهندی (تایبته کاری) دادگای کارگێری له ئەلمانیای فیدرال و ههریمه کانی دا فراوانتره له تایبته تهندی دادگاکانی کارگێری له عێراق و ههریمی کوردستاندا .

شه شه م: له ههریمه کانی دهولتهتی ئەلمانیای فیدرالدا دادگایه کی دهستووری تایبته تهنده ههیه به چاودێریکردنی دهستووری بونی یاساکان ، بهلام له ههریمی کوردستاندا ئەم جوهره دادگایه تایبته تهنده نییه .

هه فته م: له سیستهمی دادوهری ئەلمانیای فیدرال و ههریمه کانییدا به شیک ههیه به ناو نیشانی بهشی خزمه ته کۆمه لایه تییه خو جیبیه کانی داد که چهند به شیکه دیکه به خووه ده گریت ، وه کو بهشی راگرتنی جی به جیکردن (وقف التنفيذ) و بهشی یارمه تی دادوهری و بهشی چاودێری ره فتار . ئەم به شه دیاریکراوانه له سیستهمی دادوهری عێراق و ههریمی کوردستاندا وه کو به شیکه تایبته تکارو سه ره خوو کارا بوونیان نییه ، هه رچه نده سیستهمی راگرتنی جیبه جیکردن و یارمه تی دادوهری و چاودێری ره فتار له سیستهمی دادوهری عێراق و ههریمی کوردستاندا په یره وه ده کرین . هه روه ها له سیستهمی دادوهری ئەلمانیای فیدرال و ههریمه کانییدا به شیکه دیکه ههیه ، که پپی ده گو تریت (بهشی کلتوری دادی)^(۱۰) که گرنگی به بواری چالاکییه کانی

(۱۰) راپۆرتی چالاکییه کانی دادگای تیهه له چونه وهی ههریمی ئیسن ، ته موزی ۲۰۰۹ ، نامه کردنی ، سه رۆکی دادگا دکتۆره مۆنیکا ئەندریس ، دادوهر بیانکا بوکیانز ، دادوهر دکتۆر پیتهر فیلمان ، وه رگێرانی له زمانی ئەلمانییه وه : مافه روه ر به رهان عوسمان عملی . پروانه کتیبی

رؤشنبیری و کلتوری و ہونہری لہ دادگاگان دہدات ، تہم بہ شہش لہ سیستہ می دادوہری عیراق و ہدی می کوردستاندا نیہ .

سہرچاوہ کانی تہم باسہ

کتیب

۱- د. حسن السید بسیونی، دور القضاء في المنازعة الإدارية، عالم الكتب، القاهرة، دون سنة نشر.

۲- د. محمد عمر مولود، الفدرالية و إمكانية تطبيقها في العراق، مؤسسة موكرياني للطباعة و النشر، اربيل ۲۰۰.

۳- د. منذر الشاوي، المسألة القومية و الحكم الذاتي في العراق، منشور في كتاب للمؤلف بعنوان تأملات، بغداد ۲۰۰۳.

۴- مشروع تطوير القانون في العراق ILDP، مؤشر الإصلاح القضائي للعراق- ملحق كردستان تشرین الاول- اکتوبر ۲۰۰۶، واشنطن دي سي ۲۰۰۶.

۵- د. سليمان محمد الطماوي، القضاء الإداري، الكتاب الاول ، دار الفكر العربي القاهرة، ۱۹۹۶

۶- د. فاطمة السويسي، المنازعات الإدارية، المؤسسة الحديثة للكتاب طرابلس- لبنان ۲۰۰۴.

دوہم سہردانی شاندی مافپہرورہرانی کوردستان بۆ ولاتی تہلمانای فیدرال تہیلولی ۲۰۰۹ ، لہ بلاوکراوہ کانی یہ کیتی مافپہرورہرانی کوردستان -دہستہ ی بالآ- (۱۱) ، ہہ ولیر ۲۰۱۰ ، لاپہرکانی ۴۵-۷۱ بلاوکراوہتہوہ .

۷- د. سعدون ناجی القشطینی، شرح احکام المرافعات، الجزء الاول، مطبعة المعارف - بغداد، ۱۹۷۶.

تیز

- عبدالرحمان سلیمان زیباری، السلطة القضائية في النظام الفدرالي العراقي، اطروحة دكتوراه، كلية القانون والسياسة بجامعة صلاح الدين، ۲۰۰۸.

سەردانی مەیدانی:

سەردانی مەیدانی له ماوەی ۷ / ۹ / ۲۰۰۹ تاوەکو ۱۳ / ۹ / ۲۰۰۹ بۆ ئە کادیمای داد Justizakademie له شارێ ریکلینگ هاوژن Recklinghausen، و دادگای تیهه لچونهوهی ههریمی ئیسن Landgericht Essen و دادگای بالایی کارگێری Das Landesverwaltungsgericht و دادگای دهستوری Landesverfassungsgericht ههریمی نۆردراین قیست فالن له شارێ منستهر Münster و بهندیغانهی گیلزن کیرش Justizvollzugsanstalt in Gelsenkirchen، ههروهها سەردانی داواکاری گشتی Oberstaatsanwaltschaft و وهزارهتی خیزان و کۆچبهران و Ministerium für Generationen, Familie und Integration و وهزارهتی داد Justizministerium و بهرلهمانی ههریمی نۆردراین قیست فالن Landtag Nordrhein-Westfalens له شارێ دۆسلدۆرف Düsseldorf.

راپۆرت

راپۆرتی چالاکییه کانی دادگای تێهه لچونهوهی ههریمی ئیسین ، ته موزی ۲۰۰۹ ،
ئاماده کردنی ، سه رۆکی دادگا دکتۆره مۆنیکا نه ندریس ، دادوهر بیانکا بووکیانز ،
دادوهر دکتۆر پیتهه رقیلمان ، وه رگیپانی له زمانی ئەلمانیه وه : بههان عوسمان عهلی .

یاساکان

- ۱- یاسای ریکخستنی دادوهری عێراقی ژماره ۱۶۰ سالی ۱۹۷۹ .
- ۲- یاسای ئۆتۆنۆمی ژماره ۳۳ سالی ۱۹۷۴ .
- ۳- یاسای خزمهتی شارستانی ژماره ۲۴ سالی ۱۹۶۰ .
- ۴- یاسای دووهمی هه موارکردنی یاسای نه نجومهنی شورای دهولهی عێراقی
ژماره ۱۰۶ سالی ۱۹۸۹ .
- ۵- یاسای وهزارهتی دادی ههریمی کوردستانی عێراق ژماره ۱۲ سالی ۱۹۹۲ .
- ۶- یاسای دهسه لاتی دادوهری ههریمی کوردستانی عێراق ژماره ۱۴ سالی
۱۹۹۲ .
- ۷- یاسای دهسه لاتی دادوهری ههریمی کوردستانی عێراق ژماره ۲۳ سالی
۲۰۰۷ .
- ۸- یاسای نه نجومهنی شورای ههریمی کوردستان عێراق ژماره ۱۴ سالی ۲۰۰۸ .

پروژهی دهستوور

- ۱- پروژهی دهستووری ههریمی کوردستانی عێراق سالی ۲۰۰۶
- ۲- پروژهی دهستووری ههریمی کوردستانی عێراق سالی ۲۰۰۹

برپاری نیوده وله تی

- برپاری ژماره ۹۸۸ له ۵ نیسان ۱۹۹۱ نه نجومونی ناسایشی نیوده وله تی .

English Electronic Reference

1- The legal system at your fingertips1- Justice System of North Rhine-Westphalia

http://www.justiz.nrw.de/WebPortal_en/justice_system_nrw/index.php

2- Judiciary of Germany from Wikipedia, the free encyclopedia.

"http://en.wikipedia.org/wiki/Judiciary_of_Germany"

Categories: [Judicial system of Germany](#)

3 - Federal Administrative Court of Germany

http://en.wikipedia.org/wiki/Administrative_law

4 - German Law in English.

<http://www.iuscomp.org/gla/literature/daad93/daad93-55.htm>

